

Könyv az osztatlan (és oszthatatlan?) filológia professzorának

Nyelv, stílus, irodalom. Köszöntő könyv Péter Mihály 70. születésnapjára.

BAŃCZEROWSKI JANUSZ, HAN ANNA, KASSAI ILONA, NYOMÁRKAY ISTVÁN közreműködésével
szerkesztette ZOLTÁN ANDRÁS. ELTE BTK Keleti Szláv és Balti Filológiai Tanszék,
Budapest, 1998. 638 lap

1. A kötetet ZOLTÁN ANDRÁS bevezetője nyitja. Így ír: „Már a disszertációs témák felsorolása is jelzi Péter Mihály széles érdeklődési körét. Önvallomása szerint az irodalom felől érkezett el a nyelvészethez, vallja, hogy »a nyelvésznek irodalmat értő és érző embernek kell lennie«. Egyetemi főkurzusainak tematikája a szlavisztikai alapvetéstől az orosz történeti nyelvtanon át az álta-

lános fonológiáig, az orosz verstanig és stilsztikáig, az orosz irodalmi nyelv újabb kori történetéig és az orosz társalgási nyelv mai állapotáig terjed.” (5.)

Péter Mihály tudományos publikációi között négy könyvet, nyolcvankilenc tanulmányt sorol fel a kötet (1998-ban), nem is szólva a recenziók, alkalmi közlések, bírálatok seregéről. Mind könyvei, mind angol, francia, német, főleg pedig orosz nyelven publikált gondolatmenetei bizonyítják általános nyelvészeti, szlavisztikai, stilsztikai és filológiai teljesítményét.

Amikor a recenzius tiszteleg az életmű eddigi csúcsei előtt, nem vállalkozhatik a köszöntő írások teljességének igényes áttekintésére. Ehhez képzettségéből és a jelen keretektől nem futja. Csakis annyit tehet, hogy a számára releváns cikkek egy-egy gondolatára hivatkozik; a többi tanulmány esetében meg kell elégednie a témák felsorolásával.

2. ALJAHNOVICS, M. az „adfrazéológiai” szóalkotás folyamatában az érzelmi-strukturális hatásosságról ír, APRESZJAN, JU. D. az orosz nyelv szinonimáinak új értelmező szótárából koncepciójának néhány elvét (integralitás, szisztemikus jelleg) és a szótári információk típusait taglalja; ATANASZOVA-SZOKOLOVA, D. az Anyegin episztolarításáról értekezik; BADRAN, NATALIJA a műfordítás néhány kérdéséről, BAŃCZEROWSKI JANUSZ a Grice-maximák megsértésének axiológiai értelmezéséről fogalmazza meg gondolatait.

BEBESI GYÖRGY a zubatovscsina munkásmanipulációit vizsgálta. BENKŐ LORÁND meggyőző okfejtése szerint a *Borzsava/Borsova* földrajzi név semmiképpen sem származhatik a *Bors* személynévből. BIHARI GÁBOR a lengyel nyelv körülíró szerkezetéről, BÍNA, DANIEL a cseh Mukařovský írásaira alapozva az irodalmi nyelvben a gesztusértékekről, BOLLA KÁLMÁN az orosz nyelv szupraszegmentális konstrukcióinak módosulásairól, DÁNIEL ÁGNES a francia nyelvről magyar nyelvre átültetésben fordítási/fordítói sikertelenségekről, DÉSI EDIT a szem, a tekintet költői képeiről, FABIÁN PÁL a *sarovk* szavunk olasz nyelvi megfelelőiről írta meg elemzését.

FEDOSZOV, OLEG a személynévmási alanyokat mint a cseh nyelvhasználat pragmatikai elemeit, FEHÉR ERZSÉBET a szövegelméletben alapvető fontosságú két fogalmat, az *intencionalitás* és a *textualitás* terminusát, FENYVESI ISTVÁN készülő orosz—magyar szlengszótárát, FILIPPOV, SZ. az ortodox egyháznak a cári hatalom előtt való meghódolását mutatja be. FÓNAGY IVÁN a kognitív metaforaelképzésekről gondolkodva kifejti, „mennyiben és milyen módon járulhat hozzá a pszichoanalitikus ösztönelmélet a kognitív metaforák megértéséhez”. Ebből a szempontból a *kognitív* terminus egyrészt a megismerő tevékenységre vonatkozó metaforákat jelenti, másrészt a kognitív tudományban szokásos és népszerű metaforaelméleteket (pl. Lakoff és Johnson 1980). Fónagy úgy véli, hogy a kreatív (költői vagy tudományos) metaforizálás értelmezését akadályozza, ha a fogalmi struktúrákat eleve adott keretnek tekintjük; ellenben segíti az értelmezést, ha metaforikus fejlődés eredményeként, dinamikus jelenségekként fogjuk fel őket.

FÖLDI ÉVA a lengyel irodalmi nyelvi előadásban temporális paraméterekre, fonetikai szerkezetekre, GALLASY MAGDOLNA a prezentálás ismert/ismeretlen kifejezésének történeti szempontjaira, GAZDA, GRZEGORZ a mágikus realizmus néhány jellemzőjére, GÓSY MÁRIA a tipográfia (a kisebb vagy nagyobb méretű tankönyvi betűk) és a megértés összefüggéseire, GYIVICSÁN ANNA a természetes nyelvi, illetve a kulturális kommunikáció jellemző vonásaira, GYÖNGYÖSI MÁRIA Heine és az orosz szimbolizmus kapcsolataira, HAJNÁDY ZOLTÁN a szimbolikus nyelvhasználat és a valóság összefüggéseire irányítja az olvasó figyelmét.

HAN ANNA gondolatmenete a kutatóban Anna Ahmatova egyik legjobb ismerőjét mutatja be: koncepciózus elemzésében a kompozíció, a hangulat, az intonáció és a lexikális szövet együtteséről formál invenciózus véleményt: a chiasztikus alakzat agresszív szemantikai és pragmatikai hatása archaikus nyelvi és tudati aktus modern újraélését teszi lehetővé. HAVAS FERENC a klasszikus nyelvfilozófiai vitáról, a természetes vs. megállapodásos eredet kérdéséről szólva figyelmeztet: a nominatív jellegű görög nyelvnek mint par excellence ilyen struktúrájú nyelvnek köze lehet Platon gondolkodásának kifomálódásához. HAVASI ÁGNES egy népi imádság elemzésével foglalkozik

(I. PÉNTEK JÁNOS ritualizált szöveg fogalmát a Szabó Zoltán-életrajzban). HEÉ VERONIKA az irodalomtörténet-írás néhány modern problémáját, a tudományosság és az objektivitás összefüggéseit veti fel. HERMANN JÓZSEF a 6. században élt Tours-i Gergely nyelvi tudatában a latin nyelvhez és stílushoz kapcsolódó törvényszerűségekre utal.

HETÉNYI ZSUZSA az orosz-zsidó irodalom mintegy száz évvel ezelőtti (1908. évi) konferenciájáról és utóéletéről, HIDASI JUDIT a japán nyelvhasználat fuzzy-logic jellemzéséről, HOLLÓS ATTILA a Gogolnál olvasható „huszár” (‘sodort szívarka’) téves fordításairól, HORNOKNÉ UHRIN ERZSÉBET az egyházközségi szlovák nyelvhasználat békéscsabai jellemzőiről, HORVÁTH KATALIN a magyar szóösszetételek vizsgálatában Zsilka János módszerével az állapot és folyamat egységének érvényesüléséről, JANURIK SZABOLCS a mai orosz nyelvben megjelent elektrotechnikai szókincs amerikanizmusairól, JÁSZAY LÁSZLÓ az orosz nyelvben a szemléleti ige-párok szembeállításának egyik klasszikus kérdéséről, KARPÁTI GYÖRGY a tömegtájékoztatóban a hírek szerkesztésének orosz—magyar sorrendi szembeállításairól, KASSAI ILONA a gyermeki közlésekben az érzelmek alapvető fontosságáról fejt ki véleményét.

KATUS ELVIRA magyar és bolgár nyelvű frazeologizmusokban szinonimasorok példáira, KEMÉNY GÁBOR az ünnepeltnek, Péter Mihálynak a ma is időtálló stílusmeghatározására, KENESEI ISTVÁN a történelmi és a politikai magatartás különbségeire, KESZLER BORBÁLA a magyar nyelvben a bevezető funkciójú szókra és kifejezésekre, KIEFER FERENC a homonímiára, a polisziemiára és a szemantikai határozatlanságra, KIS TAMÁS a modern szlengmeghatározásra, KISS JENŐ a magyar nyelvjárásokhoz és a köznyelvhez való viszonyulás attitűdváltozásaira, KISS LAJOS tanítványként — Fodor András írásait is felhasználva — Hadrovics Lászlóhoz, Kniezsa Istvánhoz és Balczyk Emilhez fűződő emlékeire, KRÉKITS JÓZSEF az orosz nyelvben a felszólító módú igealakok szemantikájára és pragmatikájára, KRÓÓ KATALIN Dosztojevszkij Hasonmás című narratív szövegében a textus és a metatextus működtetésére, KUGLER KATALIN a közvélemény szereplőinek kivánatos módon kötelező retorikai képzettségére hívja fel az olvasó figyelmét.

LADÁNYI MÁRIA a magyar nyelv szóképzésében a DRESSLER által javasolt produktivitás-fogalom felhasználásával szabálykövető és szabályszegő kreativitást, P. LAKATOS ILONA a magyar mondatban az azonosító predikatív viszony stilisztikai többletjelentését, LAKI ANDREA az orosz nyelvi melléknévi szuffixumok szintaktikai jelentését, LEBOVICS VIKTÓRIA egy XIX. századi ukrán elbeszélés motívumait, N. LŐRINCZ JULIANNA Jeszenyin-versek magyar fordításainak egybevető elemzését, MAROZ, VALJANCINA egy modern belorusz enciklopédia tapasztalatait, D. MÁTAI MÁRIA néhány magyar nyelvi változásban az indítékok megközelítését, MAYER ERZSÉBET és SZENDE TAMÁS egy híres Paszternák-vers magyar fordításainak elemzését, MENYHÁRT KRISZTINA a bolgár nyelv rontó varázsigéinek stilisztikai sajátosságait, MIHALOVIĆ, ALEXANDER a szlovák nyelv polisziemiájának statisztikai elemzését, MILOSEVITS PÉTER az abszurd szerb líra költőjének, Vasko Popának a kozmogóniáját, NAGY ISTVÁN az önmegszólító verstípusnak Németh G. Béla által leírt típusában nyelvi státusának témáját, NAGY LÁSZLÓ a német és az orosz nyelv szomatikus frazeologizmusainak aszimmetriáját és nyelvközi viszonyát tárgyalta cikkében.

NYOMÁRKAY ISTVÁN a bécsi grammatikák és a XVIII—XIX. századi magyar és szláv nyelvtanok viszonyával, OROSZ ÁRPÁD az orosz nyelv kicsinyítő képzőinek jelentéselemzésével, OSZPOVA, I. A. a mai orosz nyelvű újságnyelvi szövegek néhány pragmatikai jellemzőjével, PALÁSTI KATALIN az orosz nyelvben az összetett nominális állítmány kopulájának szerepével, PAPP FERENC Galgóczy Árpád Anyegin-fordításával, PÁTRÓVICS PÉTER néhány nem aspektuális nyelvben az aspektus kategóriájával és kompenzálásával, PAVIČIĆ, MLADEN a külföldiek számára készült új szlovén tankönyvekkel, PETE ISTVÁN az orosz nyelvben az állító és a tagadó mondatok szinonimáival, PUSZTAI FERENC a magyar nyelvben az új szóalkotások szóhangulati elemzésével, RÁDULY ZSUZSANNA a *kékharisnya*, *kékszakáll* és *kékvér* szóösszetételeknek az eredetével, RÉV MÁRIA Csehov prózájának megfogalmazhatatlan megfogalmazásaival, RÓNAI GÁBOR az orosz nyelv tranzitív igéinek tárgy nélküli használatával, SIPTÁR PÉTER a magyar nyelv tővégi alsó nyelvválású ma-

gánhangzóinak hosszúsági alternációjával, SPANNRAFT MARCELLINA költői nyelvi példákban a *me-riül* ige kognitív szemantikai vizsgálatával foglalkozik.

SZALAMIN EDIT az orosz és a magyar beszélt nyelvi kutatásokban, SZÁNTÓ G. ANDRÁS Maja-kovszkij „Gőzfürdő” című drámájának néhány fontos értelmezési kérdésében, SZATHMÁRI ISTVÁN az „irodalmi nyelv” és „nyelvi sztenderd” terminusok összehasonlításában, SZÉPE GYÖRGY az orosz Roman Jakobson, a magyar Förster Aurél, a finn Antilla megállapításaira támaszkodva a filológiának mint az emberi szellem egységének modelljében, SZILÁGYI ZSÓFIA Csehov és Kosztolányi egy-egy novellájának lehetséges kapcsolataiban, SZILÁRD LÉNA Vjacseszlav Ivanov Novalis-felfogásában, SZIBRIJEV, SZAVA a bolgár költészet témáinak Hriszto Botevtől Z. Szojanovig felsorakoztatott klasszikus bibliai és mitológiai hagyományában talált az ünnepelt számára új megközelítést.

SZÓKE GYÖRGY egyedülállóan kedves gesztussal, tréfás verssel köszöntötte az ünnepelt Péter Mihályt. A kétstrófás szöveg tizennégy-tizennégy soros versszakjaiban a köszöntés címzettje tanítványaival együtt jelenik meg. A rímek külön is kivívják az olvasó elismerését. Csak néhány példa: *strófája — tréfája, helyett — helyet, hőse — ismerőse, megtörténhetett — nyelvtörténetet, irodalmár is — máris, ELTE —figyelte* stb. (Mire ezek a sorok megjelennek, ki tudja, köszönti-e még a B porta az ünnepeltet? Vagy inkább a Múzeum körút?)

SZÓKE LAJOS az ukrainai egyházi szláv nyelv típusainak, TISZÓCZKY CSABA az orosz tábori nyelv argójának, TÓTH LÁSZLÓ az aspektus és az imperatívusz néhány, R. Benacchio tanulmányában felvetett összefüggésének, TÓTH SZERGEJ az utóbbi évtizedben Magyarországon az utcanek megváltoztatásának, TYISKINA, I. I. Bulgakov egyik elbeszélésében a szerzői megnyilatkozások és a szereplők megnyilatkozásai közötti összekapcsolódásoknak, UDVARI ISTVÁN a XVIII. századi ruszin ábécéskönyveknek, VÁRI ERZSÉBET az orosz irodalom poémafogalmának, VIG ISTVÁN a horvát nyelvben a magánhangzó, mássalhangzó terminus történetének, VIHAR JUDIT az orosz, a magyar és a japán nyelvben a megszólítás kifejezéseinek, WERNKE GÉZA az ósszláv szövegi nazális mássalhangzók történeti változásainak, ZÁDROVICH BERNADETT a közép-nyugat-magyarországi horvát sírfeliratoknak, ZOLTÁN ANDRÁS Kőrösi Csoma Sándor szlavisztikai tanulmányainak, ZÖLDHELYI ZSUZSANNA egy Puskin-vers Szabó Lőrinc-től származó fordításának, ZSILÁK MÁRIA alföldi szlovákok műfordítás-kísérleteinek szentelte gondolatmenetét.

3. A „köszöntő könyv” számos vonásával emelkedik ki a hasonló jubileumi kiadványok közül, méltó módon ünnepelve a Jubilánst. Ilyen sajátága a kötetnek a kemény fedél, a szerencsés kézzel kiválasztott díszítő népi grafika, „A tudás fája”. A száz szerző gondolataival gazdagítja Péter Mihály professzor jó néhány kutatási eredményének további hasznosulását. A gondos szerkesztői munka, a sokféle tipográfia egységesítése, az olvasói eligazodás segítése Zoltán András fő-szerkesztőt és Janurik Szabolcs technikai szerkesztőt dicséri.

4. Engedtetsek meg, hogy a recenzens oly módon vegye ki részét a Jubiláns köszöntéséből, hogy egy témáról részletesebben is szól. A Magyar Alkalmazott Nyelvészek Tizedik Kongresszusán kerekasztal-beszélgetés tárgya volt a filológia egységének lehetősége, az irodalomtudomány és a nyelvtudomány különfejlődésének és lehetséges összekapcsolódásainak tematikus áttekintése. A vitavezető KÁLMÁN C. GYÖRGY számos olyan területet vizsgált meg vitaindítójában, amelyek a modern tudományosságban elősegíthetik (olykor előírhatják) az irodalomtudományi és a nyelvtudományi megközelítés szempontjainak egyeztetését, egymás eredményeinek kölcsönös figyelembevételét, esetenként mindkét megközelítés együttes alkalmazását.

A felvetett kérdés szempontjából figyelemreméltó esélyeket kínál a retorikai alakzatok kutatása (ezt a témát állította vizsgálatának középpontjába az ELTE-n Szathmári István által vezetett stilsztikai kutatócsoport is 1999-ben). Hasonlóképpen jelentős együttműködés képzelhető el az irodalmárok és a nyelvészek között a stilsztikai elemzések elvi és gyakorlati kérdéseiben. Nem nélkülözi a körültekintő irodalmár a nyelvészeti vizsgálatok eredményeit, s nem hagyja figyelmen

kívül a nyelvész az irodalmi kiindulás lehetőségeit a művészi szövegek értelmezésének gyakran lehetetlennek, sziszifuszinak tűnő folyamatában. Magától értetődőnek látszik a mai szövegkutatás számára az integratív felfogásban mind a szövegnyelvészet, mind az irodalmi megközelítésű szövegvizsgálatok alkalmazása.

Mínthogy a fentebb bemutatott köszöntő könyv Ünnepejtje ízig-vérig tanár, szenteljünk némi figyelmet a filológia didaktikai szempontjainak is. (Aligha képzelhető el, hogy a közoktatásban külön tanár dolgozzék az irodalomórán, s másik kolléga tanítson a magyar nyelv óráján.) Mint önvallomásából és a rá emlékezők írásaiból tudjuk, Péter Mihály azok közül a tanáregyéniségek közül való, akik vonzzák hallgatóik figyelmét, akik igényes gondolatmenetükkel hasonló igényességet várnak el tanítványaiktól, akik nem hagynak értékes ötletet végiggondolás nélkül. Ráadásul pædig olyan ösztönző figyelmet sugároznak környezetükben, hogy törődésük megnyugtatja, felemeli, önmagukkal szemben egyre többet követelő szuverén egyéniségekké formálja a tanulókat, hallgatókat.

5. Köszöntse ez az ismertetés Péter Mihályt, az osztatlan filológia jegyében. Köszöntse Péter Mihályt Török Gábor emlékének idézésével is, aki az autonóm értelmiségi szerepben magától értetődő módon egyesítette az irodalmi szövegek elemzésében az irodalomtudományi-poétikai vizsgálatok és a nyelvészeti megközelítések eredményeit. (A Pécssett jubiláló SZÉPE GYÖRGY itteni írása is az osztatlan filológia mellett foglalt állást.) Köszöntse végül az a kötet is, amelyet a Tiszatáj Kiadó a közelmúltban jelentetett meg: BÉKÉSI IMRÉNEK az „Osztatlan filológia” című tanulmánygyűjteménye.

NAGY L. JÁNOS